

MEDIASTRIJD OM SURINAME

Ellen de Vries

MEDIASTRIJD OM SURINAME

Van mythemakers tot
nieuwsverduisteraars

WalburgPers

© 2017 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2017 Ellen de Vries, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeeldingen omslag

(Boven) Desi Bouterse op 26 januari 1988 in Paramaribo, ANP (Onder) De Surinaamse ambassadeur Herrenberg te midden van de Nederlandse pers, foto: Fotobureau Stokvis.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk: KM Grafisch Werk, Utrecht

ISBN 9789462491700

NUR 697

Inhoudsopgave

Voorwoord 7

INLEIDING

Mediastrijd om Suriname 9

DEEL 1

OVER DE HISTORIE

1. Kroniek van een turbulente geschiedenis (1975-1992) 19

DEEL 2

OVER DE MEDIA

2. De media-heeft-het-gedaan. Over de werking en rol van media 67

3. Medialandschap en journalistieke cultuur in Suriname en
Nederland 79

4. Aandacht voor Suriname in Nederlandse media 131

DEEL 3

OVER DE BERICHTGEVING

5. Van Decembermoorden tot Decemberherdenking 147

8 december 1982 147

Het fenomeen Ronnie Brunswijk (juli 1986) 167

Nasleep van de gebeurtenissen in Moiwana in november en
december 1986 184

Persreis naar Pokigron aan de vooravond van de verkiezingen
in 1987 209

De Kerstcoup van december 1990 233

De herdenking van de Decembermoorden in 1992 253

6. De balans opgemaakt 279

NAWERK

Dankwoord 303

Verantwoording 305

Noten 313

Bronnen 343

Afkortingen 359

Namenregister 361

Sponsors 368

Voorwoord

‘Vindt u niet dat we bijzonder open zijn geworden? Vroeger zou uw bandrecorder in beslag zijn genomen,’ grapte de toenmalige Surinaamse minister van Defensie Ronald Assen met een verwijzing naar de militaire periode van de jaren 80. Tijdens de research die ik in 2003 en 2004 deed voor mijn boek *Suriname na de Binnenlandse Oorlog* was deze minister een van degenen die ik interviewde. Ongevraagd bood Assen mij een inkijkje in het journalistieke klimaat en de houding van Surinaamse autoriteiten tegenover journalisten destijds. In dezelfde periode werd ik regelmatig geconfronteerd met de stelling dat Nederlandse media vooringenomen waren als het ging om de ‘Binnenlandse Oorlog’ (1986-1992), zoals de strijd tussen legerleider Desi Bouterse en zijn tegenstrever Ronnie Brunswijk genoemd werd. Later merkte ik dat die kritiek veelomvattender was en niet alleen de berichtgeving over de Binnenlandse Oorlog betrof.

Ik nam me vast voor om de rol van Nederlandse media in de berichtgeving en beeldvorming over Suriname en de relatie met Nederland nog eens onder de loep te nemen. Ooit. Dat voornemen kreeg in 2010 gestalte, toen ik aan mijn proefschrift begon over de rol van media in de postkoloniale verhouding tussen Nederland en Suriname tijdens de roerige jaren 80 en begin jaren 90. Zo bevond ik mij vele jaren na mijn afstuderen aan de faculteit der Politieke en Sociaal-Culturele Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam weer in de collegebanken van diezelfde universiteit. Dit keer om de media, waarin ik na mijn studie emplooi had gevonden, en de inmiddels vanzelfsprekend geworden routines en regels te onderwerpen aan een analytische blik. Zoveel jaar na dato geen overbodige exercitie, die voor mijzelf – en ik hoop niet voor mij alleen – tot nieuwe inzichten leidde. Dit boek is een bewerking van dat proefschrift.

Ellen de Vries

Amsterdam, april 2017

Inleiding

Mediastrijd om Suriname

25 november 1975. Terwijl koningin Juliana in Den Haag in Paleis Huis Ten Bosch de akte van erkenning van de republiek Suriname ondertekende, vond bijna tegelijkertijd in de Hervormde Kerk in Paramaribo de beëdiging plaats van de eerste president van de republiek Suriname: Johan Ferrier. De feestelijkheden in Suriname waren de avond ervoor al losgebarsten in aanwezigheid van een afvaardiging van het Nederlands Koningshuis en de Nederlandse regering in de personen van prinses Beatrix, prins Claus en premier Den Uyl. Voor de laatste keer weerklonk het Wilhelmus. De driekleur werd gestreken en onder het zingen van het Surinaamse volkslied ‘Opo! Kondreman oen opo!’ (Staat op! Landgenoten, staat op!) werd de Surinaamse vlag plechtig naar de top gehesen. Nederlandse journalisten waren uitgerukt – van schrijvende pers, radio en tv, tot en met de filmploeg van het Polygoonjournaal – om de festiviteiten te verslaan. ‘Nederlandse vlag gestreken, Suriname vrij – Surinamers opgetogen, Den Uyl pinkt traan weg’, opende *De Leeuwarder Courant* op 25 november de krant.

‘De Nederlandse vlag is gestreken – *Sranang fri*, Suriname is vrij. Premier Joop den Uyl pinkte een traan weg toen onderluitenant Yong Loi van de Surinaamse politie enkele minuten na middernacht de onafhankelijkheid bezegelde: hij hees de vierkleurige vlag van de nieuwe republiek onder het oorverdovend gejuich van 30.000 Surinamers in het bomvolle Surinamestadion in Paramaribo. Tegenover de ontroering van drs. Den Uyl, die zijn emoties nauwelijks in bedwang kon houden, stond de vreugde van de Surinaamse leiders.’

Dat de nieuwe Surinaamse vlag was vervaardigd in Nederland, was bijna symbolisch. *De Telegraaf* verklapte dat prinses Beatrix ‘in het geheim’ tientallen Surinaamse vlaggen had meegenomen in het vliegtuig naar Suriname. Anders zouden de kleurige doeken die het Amsterdamse vlaggenbedrijf Faber in allerijl had gefabriceerd niet op tijd in Suriname zijn geweest. Pas op 21 november 1975 was het vlagontwerp bij wet vastgesteld. Om een stipte levering mogelijk te maken – vier dagen later

was immers de viering – had de Surinaamse premier Henck Arron vooruitlopend op het wetsbesluit alvast een order bij dit Nederlandse bedrijf geplaatst.¹ De vlagwisseling in 1975 betekende absoluut niet dat de band tussen Nederland en Suriname verbroken was. Integendeel. Suriname en Nederland kregen vanaf 1975 misschien wel meer met elkaar te maken dan voorheen. Beide landen waren overeengekomen dat Nederland Suriname gedurende een periode van tien tot vijftien jaar zou begeleiden naar economische zelfstandigheid. Daartoe was een bedrag van 3½ miljard gulden overeengekomen. Afspraken over de besteding waren vastgelegd in een ontwikkelingsverdrag. De ontwikkelingsgelden vormden naast de bauxietindustrie een belangrijke inkomstenbron voor Suriname.

De vreugde over de onafhankelijkheid werd in Suriname al spoedig overvleugeld door interne politieke strubbelingen. Ook de samenwerking met Nederland over de besteding van het ontwikkelingsgeld verliep niet vlekkeloos. Vergaderingen kenmerkten zich bij tijd en wijle door heftige woordenwisselingen.

De prille republiek was nog niet eens toe aan het vijfjarig jubileum, toen zestien militairen onder leiding van Desi Bouterse op 25 februari 1980 uit onvrede over hun positie en uit ongenoegen met het regeringsbeleid de macht grepen in Suriname. De nieuwe machthebbers – geflankeerd door burgerpolitici – riepen de revolutie uit. Nederland gaf het nieuwe regime het voordeel van de twijfel, maar nadat het leger van Bouterse op 8 december 1982 vijftien vermeende tegenstanders doodschoot, kwamen de verhoudingen tussen Nederland en Suriname sterk onder druk te staan. In december 1982 schortte Den Haag eenzijdig de ontwikkelingssamenwerking op. Na de hervatting zou de hulp nog drie keer worden gestopt: in 1990 na de zogenaamde Kerstcoup, in 1997 vanwege een conflict met de regering-Wijdenbosch en in 2012 wegens de aanneming van een omstreden amnestiewet. Bij de laatste opschorting in 2012 was het geld echter zo goed als besteed.

De jonge republiek was na de opschorting eind 1982 voor een belangrijk deel aan zichzelf overgeleverd: een enorm land, ongeveer vier keer zo groot als Nederland met een bevolking van amper 350.000 mensen, samengekomen dan wel samengebracht door de Hollanders vanuit verschillende werelddelen. Elke bevolkingsgroep met haar eigen cultuur, religie en taal. Nederlands was de officiële voertaal, maar het *Sranan Tongo* – letterlijk vertaald: ‘de Surinaamse tong’ – vormde de omgangstaal. De *trait d’union* tussen de bevolkingsgroepen.

Onwetend van de latere ontwikkelingen typeerde de Surinaamse schrijver Albert Helman – alias Lou Lichtveld – Suriname in 1977 in zijn boek *Cultureel mozaïek van Suriname* als een uitgestrekt en nog grotendeels moeilijk toegankelijk land: ‘(...) een natie-in-wording waar veel gebeurt, vooral onder de oppervlakte, moeilijk zichtbaar, zo op het oog af.’

‘Voor de meesten is het alleen maar, of in de eerste plaats, een geografisch begrip: Land tussen de Atlantische Oceaan ten noorden, de Marowijne- en Lawarivier ten oosten, de Corantijn en New River ten westen, en een minder duidelijke begrenzing door het zogenaamde Akarai- en Toemak-Hoemakgebergte (eigenlijk hoogland) ten zuiden, waar de waterscheiding is tussen alle noordwaarts stromende rivieren (ze voeren de mensen mee!) en die welke zuid- en oostwaarts voeren naar het Braziliaanse linker-Amazonegebied. (...) Land met veel rivieren en kreken, met slechts één meer – een kunstmatig stuwmeer – grotendeels bebost, maar ook met kale of slechts laag begroeide vlakten, de savanna’s, vooral in de middenstrook. De kuststrook is laag, alluviaal, gemakkelijk bewoonbaar en geschikt te maken voor allerlei landbouw. En toegankelijker. Het land bepaalt de leefwijze van de mensen, en ook de mate van hun aanwezigheid.’²

Ook de kolonisatie had sporen nagelaten in het landschap. Dat de helft van de bevolking anno 1975 in de smalle Atlantische kuststrook woonde in de nabijheid van de vroegere plantages en de Marrons en Inheemsen het binnenland tot domicilie verkozen, was daarvan slechts één voorbeeld

De zin ‘Stré de f’stré’ (strijd is er te voeren) uit Surinames hymne ‘Opo! Kondreman oen opo!’ (Landgenoten staat op!) vormt de inspiratie voor de titel van deze publicatie. De Surinaamse dichter Trefossa schreef deze dichtregels toen het nationalistisch bewustzijn in Suriname ontwaakte. Een onafhankelijk Suriname lag in het verschiet, waarvoor nog steeds strijd geleverd moest worden. Strijd werd er in Suriname door de eeuwen heen op verschillende fronten gevoerd: tussen de kolonistoren en gekoloniseerden, tussen legereenheden en gevluchte plantageslaven; en recenter: tussen de jonge republiek en het voormalig moederland, en tussen voor- en tegenstanders van het militaire regime in de jaren tachtig in Suriname zélf, maar ook aan de overkant van de oceaan. Militairen gebruikten de regels ‘Strijd is er te voeren’ destijds ter ondersteuning van hun aanvallen op tegenstanders: antirevolutionairen, Nederland en de ‘oude’ politieke partijen. Hier gaat het om de strijd in de media in de – misschien wel turbulentste episode – in de recente geschiedenis van Suriname, die ook voor de relatie tussen Nederland en Suriname grote consequenties heeft gehad: de militaire respectievelijk post militaire periode vanaf 1980 tot en met 1992. De media, in Nederland en Suriname, vormden niet alleen de arena waarin de strijdende partijen elkaar met woorden bevochten, maar wierpen zich ook gepassioneerd in de strijd om de duiding van conflicten en gebeurtenissen.

Het bericht dat in het Surinaamse ochtendblad *De Ware Tijd* van 23 maart 1982

verscheen onder de kop ‘Verslaggever voelt zich bedreigd’, illustreert de zielenstrijd tussen journalisten onderling in Suriname.³

‘DWT’s verslaggever Lesley Rahman voelt zich bedreigd door uitlatingen tegenover hem gedaan door de heer Edward Naarendorp. De heer Naarendorp, die adjunct redakteur bij het SNA [Surinaams Nieuwsagentschap – edv] is, gaf met gebruikmaking van krachttermen aan Rahman een waarschuwing over zijn werk als verslaggever. Tegenover DWT’s hoofdredacteur L. Morpurgo die hem om opheldering vroeg, verklaarde de heer Naarendorp geenszins een bedreiging bedoeld te hebben. Hij had als persoon tot persoon met Rahman gesproken, omdat hij van mening is dat Rahman’s berichtgeving over bepaalde zaken destabiliserend werkt.’

De verhoudingen in Suriname verhardden, de strijd werd grimmig. Onder de mannen die op 8 december 1982 waren opgepakt en doodgeschoten op verdenking van plannen voor een tegencoup, bevonden zich een mediadirecteur en vier journalisten. Een van hen was Leslie Rahman.

Vijftienvintig jaar later ging in 2007 het zogenoemde Decemberstrafproces van start in Suriname. De rechtszaak die in 2012 op het punt van afronding stond, stopte abrupt als gevolg van de aanneming van een amnestiewet. Die wet verleende de verdachten van de Decembermoorden bij voorbaat amnestie. De hoofdverdachte is de huidige president van Suriname: Desi Bouterse. Na drie jaar van stilte gaf het Surinaamse Hof van Justitie tot verrassing van menigeen de Krijgsraad in 2015 de opdracht om het decemberstrafproces te hervatten. Op 30 januari 2017 bevestigde de Krijgsraad dat het proces doorgang moest vinden. Het Openbaar Ministerie tekende echter bezwaar aan en ging in hoger beroep. Het Hof zal op 11 mei een uitspraak doen. Bij het ter perse gaan van deze publicatie was het verdere verloop van de zaak nog niet bekend.

Ondanks het ontbreken van een vonnis is de term ‘Decembermoorden’ ook in Suriname zelf usance geworden,⁴ als het gaat om de verwijzing naar wat de toenmalige militaire machthebbers en verdachten aanduiden als ‘gebeurtenissen’.

De huidige Surinaamse regering handhaaft op haar website de omstreden versie dat het leger een tegencoup voorkwam:

‘In de samenleving groeide de weerstand tegen het militair gezag en namen de complotten tegen het gezag toe wat resulteerde in een aantal tegencoups met als dieptepunt 8 december 1982 waarbij in Fort Zeelandia vijftien tegenstanders van het beleid de dood vonden.’⁵

Die lezing wordt betwijfeld evenals de toenmalige verklaring van het leger dat de vijftien mannen ‘op de vlucht’ werden neergeschoten.

De nasleep van 8 december vormt decennia later nog steeds een obstakel voor een goede verstandhouding tussen Nederland en Suriname en een splijtzwam binnen de Surinaamse gemeenschap zelf. De periode van beknotting van de persvrijheid wierp zijn schaduw bovendien ver vooruit, zoals de Surinaamse journalist Nita Ramcharan nog in 2008 opmerkte.⁶ Particuliere, onafhankelijke Surinaamse media kregen na 8 december 1982 een verschijningsverbod opgelegd. Het enige overgebleven onafhankelijke dagblad, *De Ware Tijd*, kampte met censuur. Ook al werd in 1984 de persvrijheid hersteld, angst en zelfcensuur hielden de particuliere media gedurende vele jaren in hun greep. De Surinaamse staatsmedia, militaire voorlichtingsdiensten en de journalisten die zich vanuit hun revolutionaire overtuiging achter de machthebbers hadden geschaard, bepaalden lange tijd grotendeels de inhoud van het nieuws. Na het aantreden van de in 1991 democratisch gekozen burgerregering onder leiding van Ronald Venetiaan sloten Nederland en Suriname in juni 1992 een nieuw verdrag en kwam er formeel een einde aan de Binnenlandse Oorlog en de militaire overheersing in Suriname. Terwijl de belangstelling van Nederlandse media voor Suriname verflauwde, hadden de Surinaamse media inmiddels de zelfcensuur grotendeels van zich afgeschud.

Toen en ook naderhand was er veel kritiek op de rol van de Nederlandse media in de periode tussen 1980 en 1992. Nederlandse media vervulden vooral na 1982 een belangrijke functie in de nieuwsvoorziening over Suriname in zowel Nederland als Suriname zelf. Dit laat zich treffend veraanschouwelijken aan de hand van Radio Nederland Wereldomroep. Via de dagelijkse persoverzichten van deze in Hilversum gevestigde omroep vernam het publiek in Suriname wat de Nederlandse kranten over Suriname schreven. Straalde de Wereldomroep nieuws uit Nederland door naar Suriname, omgekeerd vulden Nederlandse krantenkolommen zich met berichten die het correspondentennetwerk in Suriname had verzameld.

Nederlandse media werden aan de ene kant verantwoordelijk gehouden voor de verstoorde verhouding tussen Nederland en Suriname. Het volgende citaat van legerleider Desi Bouterse is wat dat betreft illustratief:

‘We zijn te vaak teleurgesteld geweest in de verrichtingen van Nederlandse journalisten, de goeden niet te na gesproken, en wij hebben er geen vertrouwen in dat zij het nu beter zullen gaan doen. Nederlandse journalisten hebben niet bijgedragen aan een ontspanning tussen hun land en Suriname, integendeel.’⁷

Aan de andere kant stelde Suriname de Nederlandse regering aansprakelijk voor de uitzendingen van de Nederlandse Wereldomroep, die als ‘staatsmedium’ werd betiteld. De voorlichtingsdienst van het Surinaamse ministerie van Buitenlandse Zaken verweet de Nederlandse regering in het Surinaamse dagblad *De West* van 31 december 1986 onder meer:

‘Het via de Nederlandse staatsomroep twee malen per dag verzorgen van op Suriname gerichte uitzendingen, in het kader van een psychologische oorlogvoering met het doel door desinformatie de publieke opinie negatief te beïnvloeden.’

De kritiek op de berichtgeving in Nederlandse media – samen te vatten in de trefwoorden: bevooroordeeld, sensatiebelust, onevenwichtig – weerklonk ook in journalistieke kringen, in zowel Nederland als Suriname.

Met name in de publieke opinie in Suriname bestaat tot de dag van vandaag het beeld van de vooringenomen Nederlandse journalist. Klopt dat ook? De vraag hoe Surinaamse media berichtten over de verwickelingen in Suriname en de relatie met Nederland en zo de politieke verhoudingen tussen beide landen mogelijk beïnvloedde, blijft vaak buiten beschouwing. Toch is die minstens zo interessant. De Nederlandse ambassade in Suriname verzamelde niet voor niets ijverig berichten uit de lokale media om een selectie daarvan door te sturen naar Den Haag.⁸

De uitzendingen van de Wereldomroep zijn nauwelijks bewaard gebleven, maar de berichtgeving in belangrijke kranten gelukkig wel. Welke beelden schetsen toonaangevende dagbladen als *De Telegraaf*, *De Volkskrant* en het *NRC Handelsblad* (hierna: de *NRC*)⁹ in Nederland en *De West* en *De Ware Tijd* in Suriname van de postkoloniale verhoudingen op cruciale momenten?¹⁰ Wat zeggen die beelden – in hedendaags jargon: *frames* – over die verhoudingen? Hoe en onder welke omstandigheden kwamen die *frames* tot stand en hoeveel macht hebben media eigenlijk? Daarover gaat *Mediastrijd om Suriname (1980-1992). Van mythemakers tot nieuwsverduisteraars*.

Dit boek is als volgt opgebouwd. Het eerste deel *Over de historie* bevat een historisch overzicht van de ontwikkelingen in Suriname in relatie tot Nederland, het tweede deel *Over de media* geeft inzicht in theorieën over de media en het functioneren van de media in Suriname en Nederland, terwijl het derde deel *Over de berichtgeving* inzoomt op de berichtgeving over Surinaamse en Surinaams-Nederlandse kwesties aan de hand van zes casestudy’s.

Hoofdstuksgewijs: hoofdstuk 1 van het *eerste deel* beschrijft de turbulente geschiedenis van Suriname en de verhouding tussen Nederland en Suriname vanaf 1975 tot en met 1992. Die schets geeft inzicht in de interne verhoudingen in Suriname zelf en de complexe relatie tussen beide landen. Tevens dient ze als achtergrond voor de media-analyses in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 2 van het *tweede deel* gaat in op theorieën over de macht, rol en werking van de media en bevat een uitleg over *framing* en *frames* in de media en de wijze waarop zes casestudy's aan een inhoudsanalyse zijn onderworpen om *frames* te reconstrueren. Hoofdstuk 3 schetst het medialandschap, de onderlinge verhoudingen tussen media-aanbieders en -gebruikers, overheid en politiek,¹¹ en de journalistieke cultuur. De journalistieke cultuur functioneert binnen de grenzen van het medialandschap, maar tegelijkertijd wordt het doen en laten van journalisten bepaald door verhoudingen, normen en waarden binnen de beroepsgroep zelf en opvattingen over het vak en verantwoordelijkheden van de journalistiek.¹² Ook dit hoofdstuk is bedoeld als achtergrondinformatie bij hoofdstuk 5. Het geeft een inkijk in de ingewikkelde achtergronden van de mediaberichtgeving over Suriname en de relatie met Nederland, de verwevenheid tussen politiek en media, de veelheid van motieven voor journalistiek handelen, de relaties tussen media onderling en de connecties tussen Nederlandse en Surinaamse journalisten. Hoofdstuk 4 inventariseert de aandacht voor Suriname in Nederlandse media. Mede op grond hiervan vond selectie van de zes casestudy's plaats. Hoofdstuk 5 van het *derde deel* vormt het hart van dit boek: een analyse van de berichtgeving aan de hand van zes casestudy's. Die casestudy's betreffen belangrijke historische gebeurtenissen waarin Nederlandse media bovendien een belangrijke rol vervulden. In hoofdstuk 6 worden conclusies getrokken.

Achterin het boek treft u een verantwoording, een lijst met afkortingen, een namenregister, een overzicht van de geraadpleegde bronnen en dankwoord aan.